

Na kaj biti pozoren pri razvijanju govora in zmožnosti govorjenja na začetku šolanja?

Učni načrt za slovenščino (2018, str. 6) določa namen jezikovnega pouka, ki je razviti sporazumevalno zmožnost. Bešter Turk M. (2011, str. 116) povzema opredelitve sporazumevalne zmožnosti številnih avtorjev in piše, da je sporazumevalna zmožnost »to, kar človek zna (ima na razpolago) za sporazumevanje (za opravljanje govornih dejanj) v raznih sporazumevalnih okoliščinah«.

Cilji predmeta se uresničujejo z jezikovnim in književnim poukom v okviru vseh sporazumevalnih dejavnosti: pogovarjanja, dopisovanja, poslušanja, branja, govorjenja in pisanja. Bistveni dejavnik uspešnega razvijanja sporazumevalne zmožnosti učencev je v sporazumevanju, zato jo ti **načrtno in sistematično** razvijajo pri jezikovnem pouku, in sicer s sodelovanjem v sporazumevalnih dejavnostih – s poslušanjem, govorjenjem, branjem in pisanjem. V okviru t. i. komunikacijskega modela pouka je **enakomerna pozornost** namenjena vsem štirim sporazumevalnim dejavnostim.

Skozi otrokov govor se odraža razvoj na različnih področjih, na primer: spoznavni razvoj, razvoj simbolnega mišljenja, socialne kognicije in empatije, čustveni razvoj (Fekonja, 2023). Otroci z **višjo govorno kompetentnostjo** bolje razumejo navodila učiteljice, se bolj jasno izražajo in pripovedujejo, se pogosteje vključujejo v simbolno igro, se lažje vključijo v vrstniško skupino, bolje razumejo prebrano vsebino, več berejo in pri branju

Katere termine je potrebno opredeliti?

JEZIK je strukturiran sistem simbolov, s pomočjo katerega prenašamo misli in čustva. Je sredstvo, s katerim lahko tvorimo (govorimo ali pišemo) besedila ter sprejemamo (poslušamo oz. beremo) in razumemo besedila drugih. To je večinoma besedni jezik, dopolnjujejo pa ga tudi prvine nebesednega jezika (Bešter Turk idr., 2011).

GOVOR je ena od štirih sporazumevalnih dejavnosti in predstavlja sistem glasov in glasovnih kombinacij, ki jih posameznik proizvaja s svojimi govornimi organi. Govor je subjektivni konstrukt, je heterogen in individualen in služi sporazumevanju z okoljem, spoznavanju sveta in razvoju osebnosti (Žnidarič, 1993).

SPORAZUMEVALNA ZMOŽNOST v slovenskem (knjižnem) jeziku je praktično in ustvarjalno obvladovanje vseh sporazumevalnih dejavnosti pa tudi jezikovno sistemskih osnov (Učni načrt, Slovenščina, 2018).

delajo manj napak, izražajo višjo porajajoče se in kasnejšo pismenost (prav tam). Visok napovednik otrokove uspešnosti so zlasti besednjak, pripovedovanje zgodb in metajezikovne zmožnosti.¹

Marjanovič Umek (1990) je funkcijo govora razdelila na individualno in družbeno, pri čemer se prva osredotoča na oblikovanje človeka kot posameznika, druga

je namenjena vzpostavljanju komunikacije z okolico. Zato je govor ključen za človekov celostni razvoj. Ne glede na to, za katero dejavnost ali socialni kontekst (formalni in neformalni) gre, pa ima, kot pravi, vlogo v razvoju govora in pismenosti otrok jezik, ki ga rabijo odrasli v njegovem okolju (Marjanovič Umek, 2011, po Bernstein 1961).

Na osnovi teh izhodišč v nadaljevanju predstavljamo nekaj pristopov in strategij za spodbujanje govora in razvijanje zmožnosti govorjenja pri učencih na razredni stopnji. Izhodišče predlogov so besedišče (besednjak), metajezikovne zmožnosti in vloga odraslega – učitelja.

Izrednega pomena je razvoj in širina besedišča, s katerim otrok vstopa v šolo. Besedišče je element bralne pismenosti, ki zajema usvajanje in širjenje besedišča za uspešno branje z razumevanjem, učenje in sporazumevanje, razumevanje pomena besed in njihovo uporabo pri sprejemanju in tvorjenju besedil ter uporabo jezikovnih virov in priročnikov (Voršič, Ropič Kop, 2020). Prvi korak k izboljšanju razumevanja je razširitev oz. povečanje besedišča. Od učencev s širokim besediščem lahko pričakujemo napredek tudi pri branju in razumevanju, tisti, ki določenih besed ne uporabljajo pri govorjenju, pa jih tudi v pisnem besedilu ne morejo razumeti. Začetne razlike pri besedišču se zelo hitro povečujejo (učenci, ki vstopajo v šolo z omejenim besediščem, se čedalje bolj ločujejo od svojih

¹ Metajezikovna zmožnost vključuje zavedanje jezika in zmožnost refleksije jezika. Kaže se npr. v spontanih popravkih govora, otrokovih vprašanjih, kako se kaj reče, jezikovnih igrah (tvorjenje rim), zmožnosti razstavljanja jezika na enote (stavka na besede, besede na zloge ...).

vrstnikov, ki so šolanje začeli z bogatim besediščem) (Eurydice, 2011, po Biemiller in Slonim, 2001). Hattijeve metaanalize (2009, str. 131) kažejo, da ima otrokovo besedišče visok vpliv na njegove dosežke, zato priporoča načrtno, sistematično skrb za širjenje besedišča. Kot predpogoj za to, da učenec postane uspešen bralec, postavi dobro obvladovanje oz. pravilnost spoznavanja in identificiranja pomena 95 % besedišča (Scott 2005, str. 200).

Tri načela za učinkovit pouk za razvoj besedišča (Pečjak, 2012, po Johnson in Pearson, 2012):

- **Učitelj je model** za učence s tem, da večkrat uporablja besede, ki naj bi se jih učenci naučili.

- **Učenec uporablja nove,** do tedaj neznane besede v različnih povedih. Tako utrdi njihov pomen v različnih položajih.
- **Eklektičen pristop** pri učenju novih besed – učenci pridobivajo nove, neznane besede na različne načine, zato mora učitelj kombinirati dejavnosti za povečanje besedišča.

Kaj sporočajo raziskave?

- Otrokove intelektualne sposobnosti in govorna kompetentnost visoko napovedujejo njegovo pripravljenosti za šolo (Marjanovič Umek idr., 2007).

- Zgodnja izpostavljenost otroški literaturi ima učinek na govor malčkov/otrok in zgodnjo pismenost. Izpostavljenost literaturi je v predšolskem obdobju pojasnila 12 % variance v govorni kompetentnosti; pri osnovnošolskih otrocih 13 % variance; pri mladostnikih na sred. ravni 19 % variance; pri mlajših odraslih 30 % variance (Marjanovič Umek, 2011, po Mol in Bus, 2011).

- Otrokova govorna kompetentnost ob vstopu v šolo je pomemben napovednik uspešnosti pri učenju branja v prvih dveh letih šolanja (Marjanovič Umek, 2011, po Muter in sodelavci, 2004).

Slika 1: Sogovorci (Foto: Barbara Oder, 6. 10. 2023)

- Otrokov govor se v obdobju zgodnjega in srednjega otroštva hitro razvija, posebej še ob prisotnosti ustreznih spodbud; med enako starimi otroki so velike individualne razlike, ki še ne pomenijo zaostanka v razvoju; v razmeroma kratkem časovnem obdobju lahko pride do pomembnih sprememb v razvoju, predvsem ob ustreznih spodbudah iz okolja (Fekonja, 2023).
- Dečki potrebujejo več časa, da se naučijo brati, da deklice prej usvojijo kompleksne verbalne sposobnosti, pri govoru uporabljajo več besed kot dečki, ampak dečki uporabljajo zahtevnejše besedišče, bolj kodirano in zanimivo (Gurian, 2011).

Med dejavnostmi, s katerimi učitelj skrbi za besedišče, je treba razlikovati dejavnosti za širjenje besedišča, za razlago neznanih pojmov in za bogatenje besedišča/povedi.

Govorjenje učitelja ima pomembno mesto zlasti na začetku (prvi razred), ko učenci le redko prevzamejo pobudo v govoru. Učitelj posebno pozornost nameni vzpostavljanju komunikacije z učenci, katerih prvi jezik ni slovenščina (učnega jezika ne poznajo oz. ne poznajo dovolj). Z ustreznimi spodbudami za pogovor z vsemi učenci in med učenci jih spodbudi k strpnosti pri poslušanju (Rot Vrhovec, 2022). Navadno tisti, katerih prvi jezik je enak jeziku šolanja, razvijejo svojo zmožnost akademskega jezika s pomočjo ali na podlagi svoje zmožnosti za neformalno komuniciranje, učenci priseljenci pa so primorani začeti razvijati obe zmožnosti hkrati. Z didaktičnega vidika to pomeni, da učitelj predstavlja učencem, govorcem slovenščine kot drugega

jezika, model, ki jezik predmeta kot govorec ali pisec (npr. v svojih izročkih, prosojnicah) predstavi na ustrezen način v obliki razumljive razlage, pomaga pa jim tudi pri razumevanju učbeniških besedil ter samostojnem govorjenju in pisanju (Knez, 2022).

Pa še tri ideje za konec ...

- 3 besede, ki sem se jih naučil/a prejšnji teden.
- Iz črk oblikujem nesmiselno besedo, ki jo še znam prebrati.
- Izberi raznovrstne sogovorce (glej sliko 1).

Viri in literatura

- Bešter, M. (2011). Sporazumevalna zmožnost – eden izmed temeljnih ciljev pouka slovenščine. *Jezik in slovstvo*, 56(3-4), 111–130.
- Eurydice (2011). Poučevanja branja v Evropi: okoliščine, politike, prakse. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/130si.pdf
- Fekonja, U. (2023). *Ocenjevanje pripravljenosti otrok za šolo s poudarkom na govornih zmožnostih*. Filozofska fakulteta. Seminarsko gradivo.
- Gurian, M. (2011). *Boys and Girls Learn Differently*. http://www.google.si/books?hl=sl&lr=&id=S61VWuLdGHMC&oi=fnd&pg=PR15&dq=Boys+and+Girls+Learn+Differently&ots=xipOKLD7nA&sig=w35Z-2k3G4fLHP2ihS0E7rpyEg&redir_esc=y#v=onepage&q=Boys%20and%20Girls%20Learn%20Differently&f=false
- Hattie, J. A. C. (2009). *Visible learning*. Routledge.
- Knez, M. (2022). Govorci slovenščine kot drugega jezika v procesu usvajanja učnega jezika. V Knez M. (ur.), *Slovenščina kot učni jezik za govorce slovenščine kot drugega jezika*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Slovenscina_kot_ucni_jezik_za_govorce_slovenscine_kot_drugega_jezika.pdf
- Marjanovič Umek, L. (1990). *Mišljenje in govor predšolskega otroka* (1. natis, p. 107). Državna založba Slovenije.
- Marjanovič Umek, L., Kranjc, S., Fekonja, U., in Grgič, K. (2007). *Govor deklic in dečkov*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Marjanovič Umek, L. (2011). Vloga jezika in socialnih kontekstov za razvoj predbralnih in prednapisovalnih zmožnosti. V F. Nolimal (ur.), *Konferenca Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi: zbornik konference* (str. 15 – 26). Zavod RS za šolstvo.

Marjanovič Umek, L. in Fekonja Peklaj, U. (2011). Ocenjevanje govora otrok in teorije uma. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija: izbrane teme* (str. 108–126). Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Novak, N. (2022). *Postopno, sistematično in individualizirano opismenjevanje in razvijanje bralne pismenosti*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Postopno_sistematično_in_individualizirano_opismenjevanje_in_razvijanje_bralne_pismenosti.pdf

Novak, N., Mičović, L., Mršnik, S., in Rosc-Leskovec, D. (2022). *Bralna pismenost in razvoj slovenščine kot učnega jezika*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/bralna_pismenost_in_razvoj_slovenscine_kot_ucnega_jezika.pdf

Pečjak, S. (2012). Razvoj metakognitivnih sposobnosti pri učenju in vloga učitelja. *Vzgoja in izobraževanje*, 43(6), 10–17.

Učni načrt. *Program osnovna šola. Slovenščina* (2018). (posodobljena izd.). Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport; Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf

Rot Vrhovec, A. (2022). Besedišče učencev 5. razreda. V T. Petek (ur.), *Bralno razumevanje na preizkušnji* (str. 69 – 96). [e- knjiga]. Pedagoška fakulteta. <https://zalozba.pef.uni-lj.si/index.php/zalozba/catalog/view/199/460/485-1>

Scott, G. P. (2005). Reinterpreting the development of reading skills. *Reading Research Quarterly*, 40(2), str. 184–202. http://lchc.ucsd.edu/MCA/Mail/xmcamail.2013_09.dir/pdfy5hhXiK7kw.pdf

Voršič, I., in Ropič Kop, M. (2020). Besedišče. V D. Haramija (ur.), *Gradniki bralne pismenosti: teoretična izhodišča* (str. 137 – 158). Univerzitetna založba Univerze Maribor; Pedagoška fakulteta; Zavod RS za šolstvo. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/515>

Žnidarič, D. (1993). *Otrokov govor*. Zavod RS za šolstvo in šport.

